

การส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม ให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี*

PROMOTING MODERN FARMERS TO RAISE FIGHTING BULLS TO CREATE ADDED VALUE FOR THE GRASSROOTS ECONOMY IN SURAT THANI PROVINCE

โสภา รักบำรุง*, ไพรัตน์ ฉิมหาด, พระวัชรพุทธิบัณฑิต (ปรีดา บัวเมือง)

Sopa Rakbumroong*, Pairat Chimhad, Phra Vajraphutthibundit (Preeda Buamuang)

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Social Sciences, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhon Si Thammarat Campus, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: lek.r919@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) วิเคราะห์องค์ความรู้เกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานราก 2) ส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน และ 3) สร้างเครือข่ายเกษตรกรโดยใช้การวิจัยแบบผสานวิธี กลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ 226 ราย จากประชากร 522 ราย ด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้นและกลุ่มเชิงคุณภาพ 18 ราย เลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัย คือ แบบสอบถามและการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างผ่านการตรวจสอบคุณภาพ ($IOC = 0.67 - 1.00$, $\alpha = 0.89$) วิเคราะห์เชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา และเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์อุปนัย ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้เกษตรกรแบ่งได้ 3 มิติ ได้แก่ ความรู้ด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้บริบทพื้นที่ และข้อมูลเชิงประจักษ์จากภาคสนาม โดยระดับการส่งเสริมองค์ความรู้โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, $S.D. = 0.73$) ด้านความเข้มแข็งของเกษตรกรมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.66$) 2) การส่งเสริมเกษตรกรประสบผลสำเร็จใน 5 ด้าน คือ 2.1) สร้างความเข้มแข็ง เกษตรกรรุ่นใหม่ใช้เทคโนโลยีและสื่อสร้างสรรค์ยกระดับอาชีพ 2.2) เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและมูลค่าวัวชนด้วยการสร้างแบรนด์และผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม 2.3) ใช้นวัตกรรมด้านสุขภาพ อาหาร และสมุนไพร ควบคู่แพลตฟอร์มออนไลน์ 2.4) บริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นกับเทคโนโลยี และ 2.5) การสร้างเครือข่ายเกษตรกรที่เชื่อมโยงการผลิต การตลาด และการพึ่งพาตนเอง พร้อมข้อเสนอให้รัฐสนับสนุนทรัพยากรและความรู้ ทั้งนี้ การส่งเสริมดังกล่าวก่อให้เกิดโมเดล “BULL OF SOPAR” หรือ “วัวชนของโสภา” 3) เครือข่ายเกษตรกรถูกจัดระบบแบบ “ต้นน้ำ-กลางน้ำ-ปลายน้ำ” ครอบคลุมการผลิต แปรรูป และการตลาด เชื่อมโยงกับองค์กรภายนอก จนนำไปสู่ระบบเศรษฐกิจวัวชนที่มั่นคงและสนับสนุนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การส่งเสริม, เกษตรกรยุคใหม่, การเลี้ยงวัวชนเชิงวัฒนธรรม, เครือข่ายวัวชน, เศรษฐกิจสร้างสรรค์

Abstract

This research had three main objectives: 1) To analyze the body of knowledge of modern cattle-fighting farmers in creating added value for the grassroots community economy; 2) To promote modern cattle-fighting farmers; and 3) To establish a farmer network. A mixed-methods approach

was employed. The quantitative sample consisted of 226 stakeholders drawn from a population of 522 using stratified random sampling, while the qualitative group comprised 18 participants selected purposively. Research instruments included questionnaires and semi-structured interviews, which were validated for quality (IOC = 0.67 - 1.00, α = 0.89). Quantitative data were analyzed using descriptive statistics, whereas qualitative data were analyzed inductively. The findings revealed that 1) Farmers' knowledge could be classified into three dimensions: cultural and local wisdom, contextual knowledge of the area, and empirical data from field surveys. The overall level of knowledge promotion was high ($\bar{X}$ = 4.47, S.D. = 0.73), with farmer empowerment scoring the highest ($\bar{X}$ = 4.66). 2) Farmer promotion achieved success in five dimensions: 2.1) Strengthening farmers, whereby modern cattle-fighting farmers employed technology and creative media to enhance their careers; 2.2) Improving production efficiency and upgrading the economic value of cattle-fighting through branding and cultural products; 2.3) Applying innovations in health, nutrition, and herbal remedies alongside digital platforms; 2.4) Sustainable resource management by integrating local wisdom with technology; and 2.5) Establishing farmer networks that integrated production, marketing, and self-reliance, with recommendations for state support in resources and knowledge. These outcomes led to the development of the "BULL OF SOPAR" model. 3) The farmer network was structured as an integrated "upstream-midstream-downstream" system encompassing production, processing, and marketing, while connecting with external organizations. This resulted in a resilient cattle-fighting economy and fostered sustainable community development.

Keywords: Promotion, Modern Farmers, Cultural Bullfighting, Bullfighting Network, Creative Economy

บทนำ

ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก การส่งเสริมภาคเกษตรถือเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนและขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศกำลังพัฒนาอย่างประเทศไทย ที่ประชากรส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังปรากฏใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่ชี้ชัดถึงเป้าหมายการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไทยให้ก้าวสู่ระบบนวัตกรรมที่มีมูลค่าสูง และเน้นการยกระดับสินค้าเกษตรท้องถิ่นให้สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจสร้างคุณค่าอย่างยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) โดยมีแนวทางการพัฒนาเกษตรกรรมสู่การเป็น "เกษตรกรอัจฉริยะ" (Smart Farmer) ที่สามารถใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมผนวกกับภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาการผลิต การแปรรูปสินค้า และสร้างมูลค่าเพิ่มอย่างยั่งยืน (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560) แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (SDGs) ที่เน้นการยุติความยากจน ความหิวโหย ส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน และการพัฒนาอุตสาหกรรมที่มีนวัตกรรม (SDG MOVE, 2567)

ความสำคัญของวชนมได้จำกัดอยู่เพียงมิติของความบันเทิงหรือกีฬาเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของทุนวัฒนธรรมที่สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาชุมชนและประเทศได้อย่างเป็นระบบ วชนมสะท้อนความเป็นหนึ่งเดียวกันของสังคมท้องถิ่นผ่านการแข่งขันทางกีฬา ซึ่งไม่เพียงเสริมสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ หากยังเป็นกลไกขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานราก โดยมีการนำภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น การเลี้ยงดู การฝึกซ้อม และการรักษาสุขภาพของวัว มาประยุกต์ร่วมกับองค์ความรู้สมัยใหม่เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการกิจกรรมวชนม ขณะเดียวกันวิธีการจัดการที่ซ่อนเร้นผ่านกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น งานประเพณี การรวมกลุ่มเกษตรกร และ

การสร้างเครือข่ายผู้เลี้ยง สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน การสร้างอาชีพ และการจัดการทรัพยากร ในชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญต่อการพัฒนาประเทศในภาพใหญ่ และสามารถบูรณาการเข้าสู่ยุทธศาสตร์ การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังนั้น การวิจัยในประเด็นวัวชน จึงมิได้มุ่งเพียงการอนุรักษ์วัฒนธรรม หากยังนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างของชุมชน และผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ช่วยให้ประเทศพัฒนาไปอย่างมั่นคง และยั่งยืนในระยะยาวได้อย่างไร้ที่ติตาม (บริษัท ไทยวา จำกัด (มหาชน), 2563) และบทวิเคราะห์ของ เลิศภูมิ จันทระเพ็ญกุล ซึ่งชี้ให้เห็นว่าสถานการณ์จริงของเกษตรกรไทยยังประสบปัญหาหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นต้นทุน การผลิตที่สูง ความไม่แน่นอนของราคา การขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง การเข้าถึงทรัพยากรและเทคโนโลยี อย่างจำกัด (เลิศภูมิ จันทระเพ็ญกุล, 2567) รวมถึงการเชื่อมโยงตลาดอย่างไม่ทั่วถึง โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรที่มีความเฉพาะทาง เช่น เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อและวัวชนในพื้นที่ภาคใต้ ที่ต้องเผชิญกับความท้าทายทั้งจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และกฎหมาย เช่น พ.ร.บ.การพนัน พ.ศ. 2478 และ พ.ร.บ.ป้องกันการทารุณกรรมสัตว์ พ.ศ. 2557 ซึ่งมีผลต่อความชอบธรรมของกิจกรรมวัวชน รวมถึงข้อถกเถียงในเชิงวัฒนธรรมและจริยธรรมที่ท้าทาย ความมั่นคงของอาชีพในระยะยาว (วิชาการออนไลน์, 2566); (สมอ.การันตี สนามชนวัว สนามวัวชน, 2566)

ข้อมูลจากสำนักงานแรงงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี และปศุสัตว์อำเภอเวียงสระ ระบุว่า พื้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อกระจายตัวอยู่เป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในอำเภอเวียงสระ บ้านนาสาร และพระแสง ซึ่งมีประชากรโคเนื้อรวมกันมากกว่า 15,000 ตัว และพบแนวโน้มเพิ่มขึ้นของการเลี้ยงวัวชนเพื่อการค้าและการกีฬา โดยมีการจัดตั้งสนามวัวชนและวิสาหกิจชุมชนที่เกี่ยวข้องหลายแห่ง ซึ่งก่อให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจ หมุนเวียน เช่น การค้าพันธุ์วัวชน อาหารสัตว์ ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม เกษตรกรในกลุ่มนี้ยังขาดองค์ความรู้ด้านเทคโนโลยีและการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ ทำให้การสร้างมูลค่าเพิ่มยังไม่เต็มศักยภาพ อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนจากภาคนโยบายและการจัดการเชิงบูรณาการ เพื่อพัฒนาเป็นอาชีพหลักที่ยั่งยืน (สำนักงานแรงงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2567); (ปศุสัตว์อำเภอเวียงสระ อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพระแสง, 2567)

จากบริบทและปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นในการศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่ เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” โดยมีวัตถุประสงค์ความรู้ ท้องถิ่น แนวทางการเลี้ยงวัวชน การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม รวมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การออกแบบกลยุทธ์ในการยกระดับอาชีพให้มีศักยภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม โดยสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ และสามารถพัฒนาเป็นต้นแบบของเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ยั่งยืน ในระดับชุมชนและภูมิภาคต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน
2. เพื่อส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานราก ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี
3. เพื่อสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานราก ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบของการวิจัย การศึกษาครั้งนี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยใช้วิธีเชิงปริมาณเป็นหลักและวิธีเชิงคุณภาพเป็นองค์ประกอบสนับสนุน โดยควบคู่กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

(Action Research) เพื่อศึกษาการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีให้สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจชุมชนฐานรากได้อย่างยั่งยืน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กลุ่มประชากรในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ ผู้มีส่วนได้เสียหลักและรองรวม 522 ราย โดยได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 226 ราย คำนวณจากสูตรของ Taro Yamane ด้วยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) ส่วนในด้านการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญการกีฬาวัวชน กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับวัวชน กลุ่มสมาชิกเครือข่ายเลี้ยงวัวชน กลุ่มเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน และกลุ่มปราชญ์ชาวบ้านด้านการอนุรักษ์สายพันธุ์วัวชน รวม 18 ราย

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การวิจัยครั้งนี้ใช้เครื่องมือหลัก 5 ประเภท โดยมีการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมืออย่างเป็นระบบ ดังนี้ 1) แบบสอบถาม (เชิงปริมาณ) แบบสอบถาม ประกอบด้วย 15 ข้อ ครอบคลุม 5 ด้านของการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ราย และหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ระหว่าง 0.66 - 1.00 พร้อมทั้งทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ได้ค่าเท่ากับ 0.89 2) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (เชิงคุณภาพ) สร้างขึ้นตามขอบเขตการวิจัย 5 ด้าน มีทั้งคำถามสถานภาพทั่วไปและคำถามเชิงลึก 25 ข้อ ผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยรวม 5 ราย เพื่อประเมินความสอดคล้องของเนื้อหา วัตถุประสงค์ และการใช้ภาษา ก่อนนำไปใช้งานจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในเชิงปริมาณ มีการแจกแบบสอบถาม 226 ชุด ครอบคลุม 5 กลุ่มเป้าหมายหลัก ใช้ระยะเวลาเก็บข้อมูลประมาณ 4 สัปดาห์ และเก็บคืนใน 3 สัปดาห์ถัดมา ส่วนในเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดการสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยจัดกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการและสังเกตการณ์พฤติกรรมของผู้เข้าร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล ข้อมูลเชิงปริมาณวิเคราะห์ด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) และเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) จากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่ม และแบบสังเกตการณ์ นำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 5 ด้าน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน

การวิเคราะห์องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่ที่เลี้ยงวัวชนสามารถจำแนกได้เป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ มิติทางด้านองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและภูมิปัญญาท้องถิ่น มิติทางด้านบริบทเชิงพื้นที่ และมิติทางด้านข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม โดยแต่ละมิติมีรายละเอียด ดังนี้

1.1 ผลการสังเคราะห์เอกสาร จากการศึกษาวรรณกรรมและเอกสารทางวิชาการเกี่ยวกับการเลี้ยงวัวชนในบริบทของภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่า องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่สามารถจัดกลุ่มออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) องค์ความรู้ด้านการเลี้ยงวัวชนเชิงวัฒนธรรม เกษตรกรได้รับการถ่ายทอดองค์ความรู้จากบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แฝงด้วยพิธีกรรม ความเชื่อ และวิถีชีวิต โดยเฉพาะการให้อาหารสูตรพื้นบ้าน การใช้สมุนไพรดูแลสุขภาพ และการนวดตัวเพื่อผ่อนคลายกล้ามเนื้อ รวมทั้งการเตรียมวัวในเชิงจิตวิญญาณก่อนการชน เช่น การสวดมนต์และการครอบครู 2) องค์ความรู้ด้านเทคนิคการดูแลวัวชน ได้แก่ ความรู้เรื่องโรคการคัดเลือกสายพันธุ์ การออกกำลังกาย การคุมอาหาร การดูแลรักษาสุขภาพเบื้องต้น และการสังเกตพฤติกรรมวัว เช่น การเตรียมวัวก่อนลงสนาม การอ่านสภาพร่างกาย และจังหวะการชนที่ดี 3) องค์ความรู้ด้าน

การบริหารจัดการ เกษตรกรยุคใหม่มีแนวโน้มใช้เทคโนโลยีในการบริหารฟาร์ม เช่น การจดบันทึกสุขภาพวัว การใช้โซเชียลมีเดีย (Facebook, YouTube) ในการเผยแพร่คลิปการฝึกซ้อมและการโปรโมตวัวชน รวมถึงการสื่อสารทางธุรกิจผ่านแอปพลิเคชัน เช่น LINE และ Messenger และ 4) องค์ความรู้ด้านเศรษฐกิจสร้างสรรค์ มีการต่อยอดมูลค่าจากการเลี้ยงวัวชนไปสู่ผลิตภัณฑ์และบริการอื่น ๆ เช่น ปุ๋ยอินทรีย์จากมูลวัว นํ้ามันสมุนไพรสำหรับนวดวัว การจัดโฮมสเตย์เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว และกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

1.2 ผลการสังเคราะห์บริบทพื้นที่วิจัย จังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ที่มีความเหมาะสมในการส่งเสริมการเลี้ยงวัวชน เนื่องจากมีองค์ประกอบด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมที่เอื้ออำนวย โดยมีลักษณะสำคัญ ดังนี้ 1) มีพื้นที่เกษตรกรรมที่กว้างขวาง แหล่งอาหารธรรมชาติสมบูรณ์ เหมาะสมต่อการเลี้ยงวัวในลักษณะปล่อยเลี้ยง 2) ประชาชนมีความเข้าใจและยอมรับวัวชนในฐานะ “มรดกทางวัฒนธรรม” ของท้องถิ่น 3) สนามวัวชนที่ดำเนินกิจกรรมประจำสัปดาห์หรือตามฤดูกาลเป็นแหล่งกระจายรายได้ และเป็นจุดเชื่อมโยงของกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ 4) มีเครือข่ายวัวชนที่เชื่อมโยงกับพื้นที่ใกล้เคียง เช่น พัทลุง นครศรีธรรมราช ช่วยให้เกิดการหมุนเวียนขององค์ความรู้และการค้าขาย

1.3 ผลการทำแบบสอบถาม ผลการทำแบบสอบถาม พบว่า ระดับความสำคัญในการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานราก อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.73) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเลี้ยงวัวชนยุคใหม่ มีค่าเฉลี่ยสูงสุด อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.63) รองลงมา ได้แก่ ด้านการสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานราก มีระดับความสำคัญในส่งเสริมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.55$, S.D. = 0.68) และด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมูลค่าวัวชน มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.26$, S.D. = 0.83) ตามลำดับ โดยสามารถแสดงผลประกอบตามตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและระดับการส่งเสริมองค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน โดยภาพรวม (n = 226)

ที่	องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน	ระดับการส่งเสริม		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.	ด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเลี้ยงวัวชน ยุคใหม่	4.66	0.63	มากที่สุด
2.	ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรวัวชนอย่างยั่งยืน	4.42	0.75	มาก
3.	ด้านการสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานราก	4.54	0.68	มากที่สุด
4.	ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมูลค่า วัวชน	4.26	0.83	มาก
5.	ด้านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเลี้ยงวัวชน	4.44	0.67	มาก
รวม		4.47	0.73	มาก

2. ผลการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

จากการศึกษาวิจัย พบว่า การส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่ในการเลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพใน 5 ด้านหลัก ดังนี้ 2.1) ด้านการสร้างเสริมความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเลี้ยงวัวชนยุคใหม่ การรวมกลุ่มของเกษตรกรเลี้ยงวัวชนในชุมชนต่าง ๆ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวกับเทคนิคการเลี้ยง การฝึกวัว รวมถึงการดูแลสุขภาพวัวชน เพื่อให้เกษตรกรสามารถเพิ่มศักยภาพในการผลิตได้อย่างมีมาตรฐานและยั่งยืน การรวมกลุ่มนี้ยังช่วยสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกษตรกร

ได้รับความร่วมมือและการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น นอกจากนี้ แนวคิดการบูรณาการความรู้ระหว่างศาสตร์ต่าง ๆ ยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาสายพันธุ์และการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ 2.2) ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมูลค่าวัวชน เกษตรกรยุคใหม่ได้ปรับเปลี่ยนมุมมองวัวชนจากกิจกรรมพื้นบ้านสู่การเป็นสินทรัพย์ทางเศรษฐกิจที่มีมูลค่าสูงขึ้น โดยมีการสร้างแบรนด์วัวชนที่เป็นเอกลักษณ์และตอบโจทย์ตลาด นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมการจัดการเชิงธุรกิจเพื่อลดการพึ่งพาระบบการพนันที่อาจเสี่ยงต่อความมั่นคงของอาชีพ วัวชนจึงถูกพัฒนาเป็นกีฬาและวัฒนธรรมที่มีการออกแบบกิจกรรมอย่างมืออาชีพ เช่น การจัดฟาร์มวัวชนเชิงเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้สนใจเข้ามาศึกษาและมีส่วนร่วมการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับวัวชนและชุมชน การส่งเสริมภาพลักษณ์ของวัวชนในเชิงบวก ซึ่งช่วยสร้างรายได้และสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเกษตรกรและชุมชนอย่างยั่งยืน 2.3) ด้านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเลี้ยงวัวชน เกษตรกรรุ่นใหม่ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาประยุกต์ใช้ในระบบการเลี้ยงวัวชนอย่างแพร่หลาย เช่น การใช้แอปพลิเคชันสำหรับติดตามสุขภาพและการเจริญเติบโตของวัวชน ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและลดความเสี่ยงในการดูแลสัตว์ นอกจากนี้ยังมีการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการถ่ายทอดสดการแข่งขันวัวชนผ่านช่องทางออนไลน์ สร้างโอกาสในการประชาสัมพันธ์และเพิ่มรายได้จากการสปอนเซอร์หรือการขายสินค้าที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพรท้องถิ่นที่ผสมผสานกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์ เป็นนวัตกรรมที่สร้างมูลค่าและรักษาวัฒนธรรมชุมชนในเวลาเดียวกัน ถือเป็น “นวัตกรรมทางวัฒนธรรม” ที่สร้างเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ 2.4) ด้านการบริหารจัดการทรัพยากรวัวชนอย่างยั่งยืน ระบบบริหารจัดการทรัพยากรวัวชนที่มีประสิทธิภาพเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน การจัดระบบพันธุ์กรรมวัวชน การตั้งกลุ่มเลี้ยงวัวและระบบบัญชีวัวชนที่โปร่งใสและชัดเจน ช่วยให้เกษตรกรสามารถวางแผนการลงทุนและการขยายกิจการได้อย่างมั่นคง นอกจากนี้การกำหนดมาตรฐานฟาร์มและมาตรฐานสนามแข่งขันยังช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและยกระดับมาตรฐานอุตสาหกรรมวัวชนในพื้นที่ การสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรท้องถิ่นในด้านพื้นที่ฝึกซ้อม การสนับสนุนทางการเงิน และการจัดตั้ง “ธนาคารวัวชน” เพื่อเป็นแหล่งทุนหมุนเวียนสร้างความมั่นคงทางการเงินและขยายธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง และ 2.5) ด้านการสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน เครือข่ายวัวชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้รับการพัฒนาเป็นระบบเศรษฐกิจครบวงจรที่ครอบคลุมตั้งแต่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ โดยต้นน้ำเน้นการเพาะเลี้ยงและพัฒนาสายพันธุ์อย่างมีคุณภาพ กลางน้ำเป็นกระบวนการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เช่น ผลิตภัณฑ์จากเนื้อวัวหรือผลิตภัณฑ์สมุนไพรที่เกี่ยวข้อง ส่วนปลายน้ำ คือ การขยายตลาดผ่านช่องทางการตลาดสมัยใหม่ เช่น การขายออนไลน์ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับวัวชน และการจัดกิจกรรมแข่งขันวัวชนที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและผู้สนใจจากทั่วประเทศ ทั้งนี้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิดระหว่างเกษตรกร เจ้าของสนาม หน่วยงานภาครัฐ และสถานศึกษาท้องถิ่นช่วยขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจวัวชนให้มีทิศทางและความมั่นคงในระยะยาว

3. ผลการสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการศึกษาพบว่า การสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพัฒนาการที่ชัดเจนและมีแนวโน้มเข้มแข็งขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยมีลักษณะการรวมกลุ่ม การแบ่งบทบาท และการเชื่อมโยงกับหน่วยงานภายนอกอย่างมีระบบ ซึ่งสามารถวิเคราะห์ได้ภายใต้กรอบแนวคิด “ต้นน้ำ - กลางน้ำ - ปลายน้ำ” ที่สะท้อนการทำงานแบบเครือข่ายครบวงจรในบริบทของเศรษฐกิจชุมชนฐานราก 3.1) ต้นน้ำ: เครือข่ายการผลิตและการอนุรักษ์พันธุ์กรรมวัวชน ในระดับต้นน้ำ กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชนได้รวมตัวกันอย่างเป็นระบบ เช่น กลุ่ม “ผู้เลี้ยงวัวชนบ้านพุน้ำร้อน” ซึ่งมีบทบาทในการคัดเลือกสายพันธุ์ จัดฝึกอบรมภายในกลุ่ม แลกเปลี่ยนพันธุ์กรรมวัวชน รวมถึงถ่ายทอดองค์ความรู้ในการดูแลสุขภาพวัวชนโดยใช้สมุนไพรพื้นบ้าน มีการจัดประชุม

อย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งวางแผนการผลิตเพื่อควบคุมคุณภาพวัวชนให้มีมาตรฐานและเป็นที่ต้องการของตลาด ซึ่งการรวมกลุ่มในลักษณะนี้ได้ช่วยลดต้นทุนการผลิต สร้างความร่วมมือ และส่งเสริมความภาคภูมิใจในวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น 3.2) กลางน้ำ: เครือข่ายการแปรรูปและการสร้างมูลค่าเพิ่ม ระดับกลางน้ำ คือ ช่วงของการต่อยอดผลผลิตจากการเลี้ยงวัวชน โดยมีการเชื่อมโยงกับกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่ม “วัวชนสมุนไพร” ซึ่งพัฒนาผลิตภัณฑ์จากองค์ความรู้ในการดูแลวัวชน เช่น น้ำมันนวดสูตรสมุนไพรสำหรับวัวชน ที่ต่อมาได้รับความนิยมนสามารถขยายสู่การผลิตน้ำมันนวดสำหรับมนุษย์ และผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น สบู่สมุนไพรจากน้ำมันโบราณ บางกลุ่มมีการจดทะเบียน OTOP และสร้างแบรนด์สินค้า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการแปรรูปเพิ่มมูลค่า และสร้างอัตลักษณ์สินค้าในชุมชนอย่างชัดเจน 3.3) ปลายน้ำ: เครือข่ายการตลาด การสื่อสาร และการสนับสนุนจากภาคี ในระดับปลายน้ำ เกษตรกรยุคใหม่ได้ใช้สื่อออนไลน์ เช่น Facebook กลุ่ม “วัวชนสุราษฎร์ธานี - ซื้อขายแลกเปลี่ยน” เพื่อประชาสัมพันธ์วัวชน ประวัติวัว ผลการแข่งขัน และข้อมูลสายพันธุ์ เพื่อสร้างความเชื่อมั่น และเชื่อมโยงกับตลาดภายนอก กลุ่มยังเชื่อมต่อกับผู้ประกอบการธุรกิจ เช่น เจ้าของสนามวัวชน ผู้ผลิตอาหารสัตว์ และผู้จัดการแข่งวัวชนที่มีบทบาทในการสร้างกิจกรรมเศรษฐกิจหมุนเวียนในชุมชน ทั้งยังมีแนวคิดริเริ่ม “ศูนย์เรียนรู้วัวชนพื้นถิ่น” ที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างกลุ่มเกษตรกรกับอาจารย์มหาวิทยาลัย และหน่วยงานสนับสนุน เช่น พัฒนาชุมชน เทศบาล และอาชีวศึกษาในท้องถิ่น เพื่อเป็นพื้นที่เผยแพร่ความรู้ ถ่ายทอดทักษะ และสร้างเครือข่ายความร่วมมือระดับจังหวัด และ 3.4) การทำงานแบบเครือข่ายในเชิงบูรณาการ การดำเนินงานของเครือข่ายวัวชนมิใช่การทำงานแบบกระจายตัวลำพังของแต่ละกลุ่ม แต่เกิดการประสานบทบาทอย่างมีพลวัต โดยแต่ละกลุ่มมี “บทบาทเฉพาะ” ที่เสริมซึ่งกันและกัน เช่น คนเลี้ยงวัวชนมีบทบาทผลิต นักธุรกิจในพื้นที่สนับสนุนการตลาดและจัดการแข่งขัน หน่วยงานรัฐและการศึกษาทำหน้าที่วิจัย พัฒนาองค์ความรู้ และเสริมทักษะใหม่ ๆ ซึ่งโครงสร้างแบบเครือข่ายนี้ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้ เงินทุน ทรัพยากร และโอกาสการตลาดเข้าสู่พื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่า การสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งของเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในมิติของการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และการบูรณาการการทำงานร่วมกันระหว่างภาคประชาชน ภาคเอกชน และภาครัฐ เครือข่ายที่เกิดขึ้นไม่เพียงแต่ส่งเสริมรายได้ แต่ยังเสริมสร้างอัตลักษณ์วัฒนธรรม และการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนอีกด้วย

อภิปรายผล

1. ผลการวิเคราะห์องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชน

ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่ที่เลี้ยงวัวชนสามารถจำแนกได้เป็น 3 มิติหลัก ได้แก่ 1) มิติทางด้านองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและภูมิปัญญาท้องถิ่น 2) มิติทางด้านบริบทเชิงพื้นที่ และ 3) มิติทางด้านข้อมูลเชิงปริมาณที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการทางความรู้ของเกษตรกรที่ไม่เพียงแต่สืบทอดจากวัฒนธรรมดั้งเดิม หากยังได้มีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและแนวคิดด้านเศรษฐกิจสมัยใหม่ในการเลี้ยงวัวชนอีกด้วย ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะ กลุ่มเกษตรกรยุคใหม่มีการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่นกับความรู้เชิงวิชาการ และเทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเหมาะสม เช่น การนำเทคนิคการนวดวัวด้วยสมุนไพรพื้นบ้านและการเตรียมวัวด้วยพิธีกรรมแบบดั้งเดิม มาประยุกต์ร่วมกับการบันทึกสุขภาพวัวผ่านแอปพลิเคชัน หรือการสื่อสารทางการตลาดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ ซึ่งช่วยให้การเลี้ยงวัวชนไม่เพียงคงอยู่ในฐานะ “มรดกทางวัฒนธรรม” เท่านั้น แต่ยังสามารถกลายเป็นอาชีพทางเศรษฐกิจที่มีความยั่งยืนและแข่งขันได้ในตลาดปัจจุบันผลดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับ รุติพร ทวีพล และคณะ ที่ระบุว่า การเลี้ยงวัวชนมีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชุมชน โดยการใช้เทคโนโลยีร่วมกับภูมิปัญญาช่วยยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างแท้จริง

ในด้านมิติบริบทเชิงพื้นที่ พบว่า จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีศักยภาพทั้งทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม ที่เอื้อต่อการพัฒนา “ระบบเศรษฐกิจววน” อย่างยั่งยืน (ฐิติพร ทวีพล และคณะ, 2566) ซึ่งสนับสนุนข้อเสนอของ Ven. Veota Vongpadith ที่เสนอว่า การพัฒนาเกษตรกรไทยควรผสมทั้งมิติบุคคลและมิติสภาพแวดล้อม รวมถึงการเชื่อมโยงภูมิปัญญากับแนวทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์ ในส่วนของมิติทางบริบทเชิงพื้นที่ ผลการสังเคราะห์พบว่า จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีความได้เปรียบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรมที่เอื้อต่อการพัฒนาการเลี้ยงวัวชน โดยเฉพาะความเข้าใจและการยอมรับวัวชนในฐานะ “มรดกท้องถิ่น” ของชุมชน ซึ่งช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมวัวชนไม่เพียงแต่เป็นการแข่งขัน แต่ยังเป็นแหล่งรายได้และเป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ของเกษตรกรรุ่นใหม่อีกด้วย (Ven. Veota Vongpadith, 2566) ขณะที่มิติข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม สนับสนุนผลเชิงคุณภาพอย่างชัดเจน กล่าวคือ ระดับความสำคัญของการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานรากอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.47$, S.D. = 0.73) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้าน “การสร้าง ความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรเลี้ยงวัวชนยุคใหม่” ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุด ($\bar{X} = 4.66$, S.D. = 0.63) แสดงให้เห็นว่า การเสริมพลังให้เกษตรกรมีความรู้ความสามารถและรวมกลุ่มกันเป็นเครือข่าย คือ ปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของระบบเศรษฐกิจววน

ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า องค์ความรู้ของเกษตรกรยุคใหม่ไม่ได้หยุดอยู่เพียงการรักษาวิถีดั้งเดิม แต่ได้กลายเป็น “องค์ความรู้เชิงสร้างสรรค์” ที่เชื่อมโยงอดีตกับปัจจุบัน และสามารถต่อยอดเป็นทุนทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม ที่ส่งผลต่อเศรษฐกิจชุมชนฐานรากได้อย่างแท้จริง

2. ผลการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานรากใน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่ในการเลี้ยงวัวชนสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพใน 5 ด้านหลัก ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับมูลค่าวัวชน การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายเกษตรกร ซึ่งล้วนเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลให้วัวชนกลายเป็น “ระบบเศรษฐกิจฐานราก” ที่สร้างรายได้และความมั่นคงทางอาชีพในชุมชน ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะวัวชนมิได้เป็นเพียงการละเล่นพื้นบ้าน แต่ได้พัฒนาเป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น วัฒนธรรม และเศรษฐกิจชุมชน โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีทักษะการจัดการทางธุรกิจ รู้จักใช้เทคโนโลยี และมีกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มจากองค์ความรู้เดิมให้ทันสมัยและตรงกับความต้องการของตลาด ซึ่งการรวมกลุ่มเกษตรกรทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ด้านการเลี้ยงวัวชน การฝึกวัว การดูแลสุขภาพ ตลอดจนการจัดการพันธุ์กรรม ซึ่งช่วยเพิ่มศักยภาพและมาตรฐานการผลิต ทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นและสถาบันการศึกษาในพื้นที่ ส่งผลให้เกิดระบบการเรียนรู้ที่ต่อเนื่องและยั่งยืน ในด้านการยกระดับมูลค่าวัวชน พบว่า การพัฒนาแบรนด์วัวชน การออกแบบผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมฟาร์มเชิงเรียนรู้ และการสร้างภาพลักษณ์ที่เชื่อมโยงวัวชนกับกีฬา วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว เป็นการขยายบทบาทของวัวชนสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ ที่สามารถลดการพึ่งพาระบบการพนันและเพิ่มรายได้ได้อย่างยั่งยืน การนำเทคโนโลยีมาใช้ เช่น แอปพลิเคชันติดตามสุขภาพวัว การถ่ายทอดสดผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร เป็นตัวอย่างของนวัตกรรมทางวัฒนธรรม ที่ช่วยให้วัวชนมีศักยภาพทั้งเชิงเศรษฐกิจและการสื่อสารกับคนรุ่นใหม่ ในด้านการจัดการทรัพยากร พบว่า การมีระบบพันธุ์กรรม มาตรฐานฟาร์ม การวางแผนบัญชี และการจัดตั้งธนาคารวัวชน ล้วนสะท้อนถึงการพัฒนากลไกทางการเงินและการบริหารที่ตอบโจทย์ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจสุดท้าย การสร้างเครือข่ายแบบต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ ระหว่างเกษตรกร ผู้จัดการสนาม หน่วยงานรัฐ และสถานศึกษา ทำให้เกิดระบบเศรษฐกิจววนแบบครบวงจร ที่สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนและเพิ่มโอกาสทางธุรกิจให้เกษตรกรในระยะยาว ผลการวิจัยนี้ สอดคล้องกับแนวคิด ภาณี บุญยเกื้อกูล และฉัฐสิณี หาญกิตติชัย

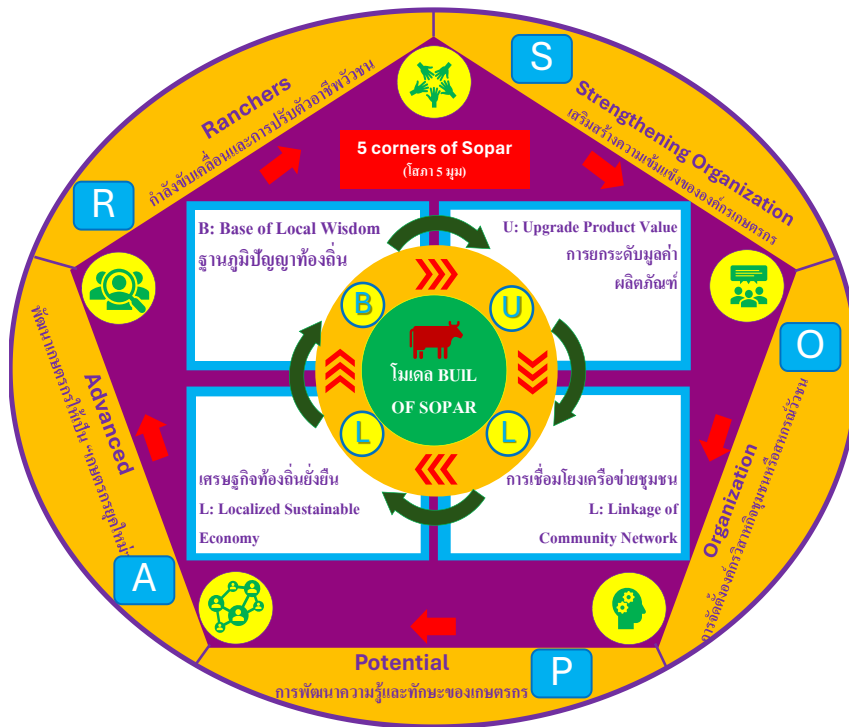
ซึ่งเสนอว่า เกษตรกรรุ่นใหม่ควรมีความคิดแบบผู้ประกอบการ และสามารถใช้เทคโนโลยีในการสร้างมูลค่าเพิ่มและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ภาณี บุญยเกื้อกุล และฉัฐสิณี หาญกิตติชัย, 2563) นอกจากนี้ยังสามารถเชื่อมโยงกับผลการศึกษาของ สุวรรณา ประณีตวตกุล และคณะ ที่เน้น บทบาทของผู้นำและเครือข่ายเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความมั่นคงของระบบเศรษฐกิจฐานรากโดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรและวิสาหกิจชุมชนที่มีเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการส่งเสริมเกษตรกรเลี้ยงวัวชนยุคใหม่ไม่เพียงแต่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกรเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต พัฒนาท้องถิ่น และเสริมสร้างเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีอย่างแท้จริง (สุวรรณา ประณีตวตกุล และคณะ, 2566)

3. ผลการสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่เศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัยพบว่า การสร้างเครือข่ายเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มีพัฒนาการอย่างชัดเจน และมีแนวโน้มเข้มแข็งขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยลักษณะการรวมกลุ่มที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นเพียงการรวมตัวทางกายภาพ แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการมีบทบาทเฉพาะ ความร่วมมือ และการเชื่อมโยงกับภาคส่วนต่าง ๆ ทั้งในและนอกชุมชน ซึ่งเป็นลักษณะของ “การทำงานแบบเครือข่ายเชิงบูรณาการ” ที่สอดคล้องกับกรอบแนวคิด “ต้นน้ำ - กลางน้ำ - ปลายน้ำ” อันสะท้อนภาพรวมของการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในลักษณะครบวงจร ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะเกษตรกรรุ่นใหม่มีความตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับตัวสู่ระบบเศรษฐกิจสมัยใหม่ที่เน้นการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม การใช้เทคโนโลยี และการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ ภายใต้บริบทของการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เช่น วัวชน ซึ่งเป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีรากฐานลึกซึ้งในภาคใต้ การรวมกลุ่มในระดับต้นน้ำจึงไม่ใช่เพียงเพื่อการผลิต แต่ยังรวมถึงการอนุรักษ์พันธุ์กรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพซึ่งช่วยสร้างความภาคภูมิใจและความรู้สึกเป็นเจ้าของในชุมชน ในระดับกลางน้ำ กลุ่มเกษตรกรสามารถแปรรูปองค์ความรู้สู่ผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่ม เช่น น้ำมันสมุนไพร สบู่ และผลิตภัณฑ์เพื่อสุขภาพ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสร้างนวัตกรรมจากฐานภูมิปัญญาเดิม และสามารถเชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ได้อย่างเป็นรูปธรรม ขณะที่ระดับปลายน้ำมีการขยายเครือข่ายผ่านช่องทางออนไลน์ และเกิดความร่วมมือระหว่างเกษตรกร หน่วยงานรัฐ และสถานศึกษา เช่น ศูนย์เรียนรู้วัวชนพื้นถิ่น ที่ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ การเผยแพร่องค์ความรู้ และการสร้างความร่วมมือในระยะยาว การพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยเครือข่ายที่เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบของพื้นที่ เพื่อสร้างมูลค่าอย่างครบวงจร” นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ สอดคล้องกับแนวคิดของ วัลลภ พรหมทอง ที่เสนอรูปแบบการส่งเสริมเกษตรแบบมวลชน ซึ่งเน้นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การรวมกลุ่มผลิต และการใช้สื่อสารสมัยใหม่เพื่อเสริมเครือข่ายในชุมชน (วัลลภ พรหมทอง, 2559) และยังสนับสนุนแนวคิดของ Ven. Veota Vongpadith ที่กล่าวถึงการสร้างเกษตรกรอัจฉริยะด้วยกระบวนการเรียนรู้ร่วมและการเชื่อมโยงการผลิตสู่ตลาดอย่างยั่งยืน (Ven. Veota Vongpadith, 2566)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” ผู้วิจัยได้สร้างโมเดลที่มีชื่อว่า “BULL OF SOPAR Model” หรือชื่อในภาษาไทยเรียกว่า “โมเดลวัวชนของโสกา” โดยมีโมเดล พร้อมคำอธิบายโมเดลที่สามารถนำโมเดลไปใช้ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 โมเดลที่มีชื่อว่า “BULL OF SOPAR Model”
หรือชื่อในภาษาไทยเรียกว่า “โมเดลวัวชนของโสภา”

โมเดล BULL OF SOPAR คือ แนวทางการพัฒนาอาชีพเกษตรกรเลี้ยงวัวชนในชุมชน โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ “วงกลมรวมศูนย์” ซึ่งสื่อถึงความสมดุล ความเชื่อมโยง และการพัฒนาอย่างต่อเนื่องไม่สิ้นสุด รูปร่างของโมเดล ประกอบด้วย วงกลมกลาง และรัศมี 5 มุมที่เรียกว่า “โสภา 5 มุม” หรือ SOPAR ซึ่งหมายถึงพลังสนับสนุน 5 ด้าน ได้แก่ การเสริมสร้างองค์กร (Strengthening Organization), การจัดตั้งองค์กร (Organization), การพัฒนาศักยภาพ (Potential), การก้าวหน้า (Advanced) และพลังแรงขับเคลื่อนของเกษตรกร (Ranchers)

องค์ประกอบด้านเนื้อหาแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก ได้แก่

1. BULL-VALUE มุ่งสร้างคุณค่าผ่าน 4 มิติ ได้แก่

B (Base of Local Wisdom) ยึดโยงภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ความเชื่อ พิธีกรรม

U (Upgrade Product Value) พัฒนาและเพิ่มมูลค่าสินค้า เช่น ของที่ระลึก แหล่งท่องเที่ยว

L (Linkage of Community Network) สร้างเครือข่ายเกษตรกรและพันธมิตรในพื้นที่

L (Localized Sustainable Economy) พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยใช้วัฒนธรรมผนวกกับเทคโนโลยี

2. องค์ประกอบของ “5 Corners of SOPAR” หรือ “โสภา 5 มุม” เป็นแนวคิดที่เปรียบเสมือนกลีบดอกไม้ 5 กลีบ ที่ล้อมรอบหัวใจของโมเดลการส่งเสริมเกษตรกรเลี้ยงวัวชน โดยมีชื่อย่อแต่ละด้านเป็นตัวอักษร S, O, P, A และ R ซึ่งสะท้อนบทบาทสำคัญในการยกระดับศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในยุคใหม่ ดังนี้

S (Strengthening Organization) เสริมความเข้มแข็งของกลุ่ม ด้วยระบบบริหารจัดการภายในที่ชัดเจน เช่น การแบ่งหน้าที่ การกำหนดฝ่ายต่าง ๆ เพื่อความคล่องตัวและรับการสนับสนุนได้ง่าย

O (Organization) จัดตั้งองค์กรร่วม เช่น วิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์ เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เช่น ศูนย์เรียนรู้หรือศูนย์ประสานงานในพื้นที่

P (Potential) พัฒนาความรู้และทักษะของเกษตรกร โดยผสมผสานภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับวิทยาศาสตร์ เช่น การคัดเลือกพันธุ์ การดูแลสุขภาพวัว และการตลาดดิจิทัล

A (Advanced) ยกกระดับเกษตรกรให้เป็น “เกษตรกรยุคใหม่” ที่มองวัวชนทั้งในมิติทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรม พร้อมสร้างแบรนด์และจัดการฟาร์มอย่างมีประสิทธิภาพ

R (Ranchers) เน้นบทบาทของเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นกำลังหลักของอาชีพวัวชน ทั้งการรวมกลุ่มสร้างคลัสเตอร์ และปรับตัวกับเทคโนโลยี

โมเดลนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในหลายด้าน เช่น การจัดอบรมและศูนย์เรียนรู้วัวชน, การรวมกลุ่มอาชีพเป็นคลัสเตอร์, การส่งเสริมผลิตภัณฑ์วัวชนเพื่อเศรษฐกิจฐานราก, และการจัดทำนโยบายหรือแผนงานขอรับการสนับสนุนจากภาครัฐ โดยเน้นการส่งเสริม มากกว่าการควบคุม

ข้อค้นพบเชิงนโยบายและประโยชน์ใช้สอยของโมเดล BULL OF SOPAR ชี้ให้เห็นว่า “วัวชน” มิได้เป็นเพียงกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม แต่สามารถต่อยอดเป็น เครื่องมือเชิงนโยบาย เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่เศรษฐกิจฐานรากได้ โดยมีประโยชน์ใช้สอยดังนี้ 1) เชิงชุมชน - ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน เกิดเป็นเครือข่ายเศรษฐกิจวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีการจัดการตนเอง 2) เชิงเศรษฐกิจ - พัฒนาโมเดลเศรษฐกิจชุมชนที่ใช้ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น ลดการพึ่งพิงจากภายนอก และสร้างรายได้หมุนเวียนภายในพื้นที่ 3) เชิงวัฒนธรรม - สืบทอดภูมิปัญญาการจัดการวัวชนอย่างมีระบบ พร้อมประยุกต์ร่วมกับความทันสมัยใหม่ในการจัดการแข่งขันและดูแลสัตว์ 4) เชิงนโยบายประเทศ - สามารถบูรณาการเข้าสู่ยุทธศาสตร์ชาติว่าด้วยการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน และ 5) เชิงการวิจัยและการศึกษา - โมเดลนี้เป็นต้นแบบในการต่อยอดงานวิจัยด้านการใช้ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน สรุป งานวิจัยโมเดล BULL OF SOPAR ไม่เพียงแต่ให้กรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี แต่ยังเป็น “นวัตกรรมเชิงนโยบาย” ที่สามารถนำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการสร้างความมั่นคงทางสังคม เศรษฐกิจ และทรัพยากรของประเทศในระยะยาวได้จริง

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่อง “การส่งเสริมเกษตรกรยุคใหม่เลี้ยงวัวชนเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจชุมชนฐานรากในจังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า เกษตรกรยุคใหม่มีองค์ความรู้หลากหลายทั้งในมิติภูมิปัญญา เทคนิค การเลี้ยง การบริหารจัดการ และการต่อยอดสู่วัฒนธรรมเชิงเศรษฐกิจ นอกจากนี้ ยังมีการส่งเสริมการเลี้ยงวัวชนใน 5 ด้านหลัก อย่างเป็นระบบ ได้แก่ การสร้างความเข้มแข็ง การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การใช้เทคโนโลยี การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน และการสร้างเครือข่ายแบบครบวงจร “ต้นน้ำ – กลางน้ำ - ปลายน้ำ” ซึ่งมีส่วนสำคัญต่อการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนฐานราก และรักษาอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กันไป ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ได้แก่ 1) ควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วัวชนในระดับชุมชน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และพัฒนาทักษะข้ามรุ่น 2) สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบเครือข่ายหรือวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมอำนาจต่อรองและเพิ่มรายได้ 3) จัดกิจกรรมวัวชนปลอดการพนัน พร้อมสร้างแบรนด์และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เพื่อปรับภาพลักษณ์วัวชนให้ทันสมัย และ 4) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันสุขภาพวัวชน การตลาดออนไลน์ และคอนเทนต์วัวชนเพื่อการเรียนรู้ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการจากการวิจัย 1) ควรจัดตั้งศูนย์เรียนรู้วัวชนในระดับชุมชน เพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และพัฒนาทักษะข้ามรุ่นอย่างต่อเนื่อง 2) สนับสนุนการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบเครือข่ายหรือวิสาหกิจชุมชน เพื่อเสริมอำนาจต่อรองและเพิ่มรายได้ 3) จัดกิจกรรมวัวชนปลอดการพนัน พร้อมสร้างแบรนด์และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม เพื่อปรับภาพลักษณ์วัวชนให้ทันสมัย 4) ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เช่น แอปพลิเคชันสุขภาพวัวชน การตลาดออนไลน์ และคอนเทนต์เพื่อการเรียนรู้ และ 5) พัฒนาหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ (Experiential Learning) สำหรับเยาวชนและเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับองค์ความรู้ด้านการจัดการสัตว์ กีฬา และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและสานต่อ

การพัฒนาวิสาหกิจในเชิงนวัตกรรม ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คือ สามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายระดับจังหวัด โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนจากทุนวัฒนธรรม สร้างอาชีพใหม่ที่มีเอกลักษณ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีคุณค่า ตลอดจนใช้ในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติของเยาวชนเกษตรกร และหน่วยงานท้องถิ่น และข้อเสนอแนะแนวทางการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาผลกระทบของการพนันที่เกี่ยวกับวิสาหกิจในมิติเศรษฐกิจและสังคม, วิจัยศักยภาพ Soft Power ของวิสาหกิจในการพัฒนาแบรนด์และเทศกาลวัฒนธรรม, ศึกษารูปแบบการตลาดเฉพาะกลุ่มผ่านสื่อดิจิทัล, และเปรียบเทียบการบริหารจัดการเครือข่ายวิสาหกิจในจังหวัดอื่นเพื่อประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของสุราษฎร์ธานี

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2560). แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการเกษตร ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560 - 2579) และแผนปฏิบัติงาน ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2560 - 2564). กรุงเทพมหานคร: กรมส่งเสริมการเกษตร.
- จิตติพร ทวีพล และคณะ. (2566). ผลกระทบของเกษตรกรผู้เลี้ยงวัวชน กรณีศึกษา ชุมชนบ้านสายเงิน หมู่ที่ 2 ตำบลลานสกา อำเภอลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช. *Journal of Spatial Development and Policy*, 1(4), 37-46.
- บริษัท ไทยวา จำกัด (มหาชน). (2563). รายงานการพัฒนาความยั่งยืน. เรียกใช้เมื่อ 2 กรกฎาคม 2568 จาก <https://sdjourney.thaiwah.com/th/downloads/sustainability-report>
- ปศุสัตว์อำเภอเวียงสระ อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพระแสง. (2567). ข้อมูลเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในเขตพื้นที่อำเภอเวียงสระ อำเภอนาสาร อำเภอพระแสง ปี 2567. สุราษฎร์ธานี: เอกสารอัดสำเนา.
- ภาณี บุญยเกื้อกูล และณัฐสินี หาญกิตติชัย. (2563). การพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกรสู่การเป็นเกษตรกรปราดเปรื่อง (Smart Farmer) และองค์กรเกษตรกรต้นแบบ (Smart Group). *วารสารส่งเสริมการเกษตร*, 53(295), 9-12.
- เลิศภูมิ จันทระเพ็ญกุล. (2567). ปัญหาการส่งเสริมการเกษตร และแนวทางการแก้ไข. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2567 จาก <https://urlin.th/XgKbF>
- วัลลภ พรหมทอง. (2559). เกษตรทฤษฎีใหม่ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- วิชาการออนไลน์. (2566). วัวชน ปกติพ่นน้ำสพดปีละ 7.3 หมื่นล้าน ไม่ใช่แค่อัตลักษณ์. เรียกใช้เมื่อ 17 สิงหาคม 2567 จาก <https://www.tcijthai.com/news/2013/08/scoop/2904>
- สมอ.การันตี สนมชนวัว สนมวัวชน. (2566). ยกเป็นแหล่งท่องเที่ยว หวังสร้างรายได้สู่ชุมชน. เรียกใช้เมื่อ 6 สิงหาคม 2567 จาก <https://www.dailynews.co.th/news/633241/>
- สำนักงานแรงงานจังหวัดสุราษฎร์ธานี. (2567). ข้อมูลทั่วไปและสภาพเศรษฐกิจจังหวัดสุราษฎร์ธานี. เรียกใช้เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <https://urlin.th/NxrvK>
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุวรรณา ประณิตวาทกุล และคณะ. (2566). การวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีไม้ผลสู่การเกษตรสมัยใหม่. *วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร*, 40(3), 11-21.
- SDG MOVE. (2567). ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับ SDGs. เรียกใช้เมื่อ 10 มีนาคม 2567 จาก <https://urlin.th/ktHPL>
- Ven. Veota Vongpadith. (2566). แนวทางการพัฒนาเกษตรกรไทยสู่การเป็นเกษตรกรอัจฉริยะในยุคไทยแลนด์ 4.0 บ้านลำแดง ต.หันตะเภา อ.วังน้อย จ.พระนครศรีอยุธยา. *วารสาร มจร การพัฒนาสังคม*, 8(1), 70-85.